

- » Šta to redosled reči može (a šta ne može) da vam kaže
- » Igranje sa imenicama
- » Rad sa glagolskim vremenima
- » Spajanje svega uz pomoć veznika

Poglavlje 2

Osnove latinske gramatike

U komediji Monty Python *The Life of Brian* (Brajanov život) postoji scena koja je poznata među ljubiteljima latinskog jezika širom sveta. Judejski pobunjenik ispisuje grafit na zidu, na latinskom, poručujući Rimljanima da idu kući. Umesto da uhapsi pobunjenika, jedan centurion opsednut gramatikom prilazi i naglas čita grafit: “**Romanus eunt domus**” – i pita da li je pobunjenik zaista nameravao da napiše: “*Rimljani idu kući.*” Centurion zatim natera pobunjenika da prepravi slogan u gramatički ispravan oblik – “**Ite domum, Romani**” (*Idite kući, Rimljani*) – stotinu puta, kako bi bio siguran da je naučio.

Latinski je više od pukog poznavanja rečnika i, verovali ili ne, gramatika je ovde vaš saveznik. Zapravo, latinski je toliko izražajan jezik da možete preneti čitavu misao pomoću jedne reči. Ovo poglavlje vas uvodi u osnove – imenice i glagole, uz još poneki element usput.

Prilagođavanje pravila: Sve o flektivnom jeziku

Razmotrite sledeće rečenice:

Dete je ujelo prase.

Prase je ujelo dete.

U engleskom/srpskom jeziku znate šta se kome dešava zahvaljujući redosledu reči. Uopšteno govoreći, u jednostavnim rečenicama, subjekat se pojavljuje prvi, glagol (predikat) sledeći, a direktan objekat (ono što prima radnju) dolazi na kraju. Shodno tome, znate da u prvoj rečenici dete (subjekat) ujeda, a prase (objekat) je to koje je ujedeno. U drugoj rečenici je obratno: prase ujeda dete. Ne koristite svi jezici mesto reči u rečenici kako bi preneli značenje. Neki jezici, poput latinskog, koriste nastavke (sufikse) reči da bi pokazali kako određena reč funkcioniše u rečenici. Same reči mogu biti poređane gotovo bilo kojim redosledom.

Šta ako kažem da dodavanje zvezdice (*) na reč označava subjekat, a dodavanje znaka procenta (%) označava direktan objekat? Sada razmotrite sledeće rečenice:

Dete* je ujelo prase%.

Prase% je ujelo dete*.

Iako je red reči drugačiji, obe rečenice znače isto. Naravno, latinske imenice ne koriste ni znakove procenta ni zvezdice. Umesto toga, *nastavak (sufiks)*, skup slova koji se dodaje na kraj osnovne reči, određuje koja je reč subjekat, a koja direktan objekat. Ovi različiti sufiksi ukazuju na različite padeže (funkcije imenica u rečenici).

ZAPAMTITE

Engleski/srpski jezik većinu svog značenja dobija iz redosleda reči u rečenici, dok jezici poput latinskog većinu svog značenja dobijaju od nastavka reči. Takvi jezici se nazivaju *flektivni jezici* jer se osnovne reči menjaju kako bi pokazale stvari kao što su ko vrši radnju, ko je prima, ili čak kada se radnja dešava. Engleski/srpski jezik još uvek zadržava deo ove fleksije, ali se uglavnom vidi u zamenicama. Reč “on” označava oblik subjekta, “njega” označava oblik objekta (koji se koristi posle predloga), a “njegov” označava vlasništvo.

Latinske imenice

Da biste razumeli latinski jezik, morate razumeti kako funkcionišu latinske imenice:

- » **Latinske imenice imaju rod.** To znači da su podeljene na muški, ženski i srednji rod. O rodovima ćemo govoriti u sledećem delu.
- » **Latinske imenice imaju sedam osnovnih padeža** koji određuju koju funkciju imenica ima u rečenici. Nastavak reči može vam pomoći da prepoznate njen padež. (Više o ovome možete saznati u odeljku "Određivanje padeža latinske imenice," kasnije u ovom poglavlju.)
- » **Latinski ima pet deklinacija (grupa imenica koje koriste isti nastavak za svaki padež).** Kao i padeži, deklinacije vam pomažu da tačno prevedete latinske rečenice. (Za više o deklinacijama, pogledajte odeljak "Deklinacija latinske imenice," kasnije u ovom poglavlju.)

Rod

Postoji razlika između biološkog i gramatičkog roda. Većina ljudi razume biološki rod, dok je gramatički rod malo teže shvatiti. Jednostavno rečeno, gramatički rod dalje razvrstava latinske imenice kao muške, ženske ili srednje kroz upotrebu nastavaka. Nema potrebe da znate zašto je to tako; važno je da razumete kako funkcioniše.

Reči koje imaju biološki rod imaju odgovarajući gramatički rod. Latinska reč za *devojku* je gramatički ženskog roda, a reč za *dečaka* je gramatički muškog roda. Relativno je lako odabrati pravi gramatički rod kada reč označava nešto što ima biološki rod. Međutim, neke stvari – poput *stola*, *kuće* ili *istine* – nemaju biološki rod, ali ipak imaju gramatički rod. Na primer, latinska reč za *brod* je ženskog roda; latinska reč za *hranu* je muškog roda; reč za *reku* je srednji rod.

SAVET

Proveravanje u latinskom rečniku je lak način da se utvrdi rod imenice. Unosi za imenice daju skraćenice *m*, *f* ili *n* da bi vam pokazali da li je imenica muškog, ženskog ili srednjeg roda. (Srednji rod vodi poreklo od latinske reči **neuter**, neutralan, ni jedan ni drugi).

Gramatički rod igra svoju najvažniju ulogu kada se govori o *pridevima* (rečima koje opisuju imenice), jer rod prideva i imenice s kojom se koristi mora biti isti; u suprotnom, rečenica neće imati mnogo smisla. Više o pridevima u Poglavlju 4, ali evo brzog primera. Fraza *dobra devojka* na latinskom jeziku je **puella bona**. **Bona** (*dobra*) je ženski oblik prideva, koji je prikladan da menja **puella**, latinsku reč za *devojku*, koja je gramatički ženska. Ako upotrebite **bonus**, što je muški oblik, dobićete nešto što neće zvučati sasvim ispravno. Bilo bi to kao da kažete, "Vidiš tu devojku? On je dobra osoba."

GRAMATIČKI
REČENO

Neki jezici označavaju rod upotrebom članova. Latinski, međutim, nije jedan od tih jezika. Zapravo, tokom Klasičnog perioda, latinski jezik nije imao članove. Da li je osoba mislila na psa (psa uopšte) ili na određenog psa, bilo je potpuno prepušteno tumačenju i kontekstu. Na kraju, oblici pokaznih zamenica (Poglavlje 7) preuzeli su funkciju članova.

Promena imenica po padežima

Imenice mogu imati ulogu subjekta, direktnog objekta, indirektnog objekta i tako dalje, unutar rečenice. Učenici jezika često koriste reč *padež* da označe specifičnu upotrebu imenice u rečenici.

Latinski je jezik sa *sedam* padeža za imenice (kao i srpski). Imenica može imati širi spektar upotreba samo promenom svog nastavka. Evo najčešće korišćenih padeža:

ZAPAMTITE

- **Nominativ:** Subjekat. (*Kuvar je spalio kolačiće.*)
Latinski nema članove.
- **Genitiv:** Obično označava vlasništvo. (*Pastirov pas je trčao za ovcama.*)
- **Dativ:** *Indirektan objekat*, osoba ili stvar kojoj dajete, pokazujete ili pričate nešto. (*Komesar je dao čoveku medalju za hrabrost.*)
- **Akuzativ:** Obično označava direktan objekat, to jest, objekat prelaznog glagola. (*Brut je ubo Cezara.*)
- **Ablativ:** Izražava kako, kada, gde ili zašto. (*Vođa je bio obavešten porukom.* Sportista je trčao *velikom brzinom.*)
- **Vokativ:** Vokativ je oblik koji se koristi da označi osobu ili stvar koja se oslovljava ili poziva. (*A ti, Brute?*)
- **Lokativ:** Ovaj padež se koristi da izrazi "mesto gde" kada se koriste imena gradova, mesta, ostrva, kao i reči **domus** (*dom*) i **rus** (*selo*). Više o ovom padežu možete pročitati u Poglavlju 3.

ZAPAMTITE

U srpskom jeziku, kao i u latinskom, imenice koriste sufikse (koji se nazivaju *padeži*) da označe svoju ulogu u rečenici. Padeži su ti koji pokazuju da li je imenica subjekat, objekat, ili ima neku drugu funkciju u rečenici.

Deklinacija latinske imenice

Deklinacija je grupa imenica koje oblikuju svoje padeže na isti način – to jest, koriste iste sufikse. *Deklinirati* imenicu znači navesti sve moguće oblike padeža za tu imenicu (promeniti je po padežima).

Latinski jezik ima pet deklinacija, a ovo poglavlje se bavi prvim dvema. (Poglavlja 4 i 7 za preostale tri deklinacije.)

Imenice prve deklinacije

Prva grupa imenica koja koristi iste sufikse (nastavke, završetke) za formiranje padeža naziva se, naravno, *prva deklinacija*. Sve imenice u prvoj deklinaciji koriste nastavke prikazane u Tabeli 2-1 da označe padež u rečenici. Ove imenice su ili muškog ili ženskog roda; prva deklinacija nema imenica srednjeg roda. Možda mislite: “Kako ću znati koji oblik imenice je u pitanju ako završetak može da se koristi za različite padeže?” Jednostavno! Uvek možete koristiti kontekst da pomognete. O tim pitanjima prevođenja govorimo u Poglavlju 15.

TABELA 2-1 **Nastavci za 1. deklinaciju**

Padež	Jednina	Množina
Nominativ	-a	-ae
Genitiv	-ae	-arum
Dativ	-ae	-is
Akuzativ	-am	-as
Ablativ	-a	-is
Vokativ	-a	-ae

Tabela 2-2 prikazuje potpunu deklinaciju imenice **puella** (*devojka*).

TABELA 2-2 **Promena imenice 1. deklinacije**

Padež	Jednina	Množina
Nominativ	puella	puellae
Genitiv	puellae	puellarum
Dativ	puellae	puellis
Akuzativ	puellam	puellas
Ablativ	puella	puellis
Vokativ	puella	puellae

Evo primera sa rečima **terra** (*zemlja*), **agricola** (*zemljoradnik*) i **puella** (*devojka*):

Terram agricolarum puella amat.

Koristeći padežne nastavke da odredimo ulogu imenica u rečenici, ovu rečenicu možemo prevesti kao: *Devojka voli zemlju zemljoradnika*. Evo kako:

- » **Terra** (*zemlja*) završava se na – **am**, što znači da je u akuzativu. Drugim rečima, to je direktni objekat.
- » **Agricola** (*zemljoradnik*) se završava na – **arum**, što je množina genitiva, koja označava pripadnost. Pošto je u genitivu, glasi *zemljoradnika*.
- » **Puella** (*devojka*) se završava na – **a**, što je jednina nominativa. To znači da je *puella* subjekat.
- » **Amat** (*voli*) je glagol. Može da znači “on/ona voli”, ali se u ovoj rečenici jasno odnosi na devojku. (Više o konjugaciji glagola kasnije u delu “Uvod u glagole”)

Spojite sve zajedno i dobijate: *Zemlju zemljoradnika devojka voli*. Dobro, to ne zvuči kao rečenica na srpskom jeziku. Zato složite reči redom kojim bi išle u srpskoj rečenici – subjekat, glagol i direktan objekat – i sada dobijate: *Devojka voli zemlju zemljoradnika*.

Imenice druge deklinacije

“**Flamma fumo est proxima.**” Prema rimskom dramskom piscu Plautusu, “*Plamen je najbliži dimu.*” Na srpskom biste rekli: “Gde ima dima, ima i vatre.” A ako postoji jedna deklinacija imenica, onda ih sigurno ima još.

Imenice 2. deklinacije su malo izražajnije od imenica 1. deklinacije jer imaju dva odvojena seta nastavaka za muški i srednji rod. Druga deklinacija sadrži i nekoliko imenica ženskog roda, koje imaju iste nastavke kao imenice muškog roda (Tabela 2–3). Jedini siguran način da se utvrdi rod latinske imenice jeste da se potraži u latinskom rečniku.

TABELA 2-3 **Nastavci za padeže imenica muškog/ženskog roda 2. deklinacije**

Padež	Jednina	Množina
Nominativ	-us (ponekad – r)	-i
Genitiv	-i	-orum
Dativ	-o	-is
Akuzativ	-um	-os
Ablativ	-o	-is
Vokativ	-e/-i/-r	-i

Napomena: Neke imenice 2. deklinacije koriste nastavak – **r** za nominativ jednine. Dva primera imenice muškog roda 2. deklinacije su **amicus** (*prijatelj*) i **ager** (*polje*).

Vokativ jednine imenica 2. deklinacije koje se u nominativu jednine završavaju na – **r** izgleda potpuno isto kao i nominativ jednine. Na primer, latinska reč za *dečaka* je **puer**. Dakle, ako biste se obratili dečaku na latinskom, rekli biste: “**Puer**.”

Kod reči koje se u nominativu jednine završavaju na – **us**, završetak – **us** se u vokativu menja u – **e**: ako se obraćate Brutu, njegovo ime Brutus menja se u **Brute**.

Reči koje se u nominativu jednine završavaju na – **ius** gube završetak – **us** u vokativu jednine. Dakle, ako želite da se obratite svom sinu, što je na latinskom **filius**, rekli biste: “**Fili**.”

Tabela 2-4 prikazuje potpunu deklinaciju muških imenica **amicus** (*prijatelj*) i **ager** (*polje*).

TABELA 2-4 Promena imenica muškog roda 2.deklinacije

Padež	Jednina	Množina	Jednina	Množina
Nominativ	amicus	amici	ager	agri
Genitiv	amici	amicorum	agri	agrorum
Dativ	amico	amicis	agro	agris
Akuzativ	amicum	amicos	agrum	agros
Ablativ	amico	amicis	agro	agris
Vokativ	amice	amici	ager	agri

Imenice srednjeg roda 2. deklinacije imaju nastavke slične onima za muški/ženski rod. Zapravo, toliko su slični da se mogu grupisati zajedno u ovoj deklinaciji. Obratite posebnu pažnju na mesta gde se nastavci razlikuju. (Prikazano u Tabeli 2-5 bold).

TABELA 2-5

Nastavci za padeže imenica srednjeg roda 2. deklinacije

Padež	Jednina	Množina
Nominativ	-um	-a
Genitiv	-i	-orum
Dativ	-o	-is
Akuzativ	-um	-a
Ablativ	-o	-is
Vokativ	-um	-a

ANTIČKA
KULTURA

UH! TO JE MORALO DA BOLI

Kao multikulturalno društvo, Rim je prihvatao mnoge verske prakse iz drugih krajeva. Do trećeg veka pre nove ere, kult Kibele, Frigijske boginje majke, stigao je u Italiju. Kult **Magna Mater**, ili *Velike Majke*, uključivao je kastrirane hramovne sluge, od kojih je prvi bio čovek po imenu Atis (Attis). U svojoj pesmi "Carmen 63", pesnik Katul (Catullus) opisuje kako je Atis sam sebi izvršio ovu operaciju. Zanimljivo je da Katul za Atisa kroz ostatak pesme koristi ženske prideve.

Tabela 2-6 prikazuje deklinaciju reči **saxum** (*stena*), imenice srednjeg roda 2. deklinacije.

TABELA 2-6

Promena imenice 2. deklinacije srednjeg roda

Padež	Jednina	Množina
Nominativ	saxum	saxa
Genitiv	saxi	saxorum
Dativ	saxo	saxis
Akuzativ	saxum	saxa
Ablativ	saxo	saxis
Vokativ	saxum	saxa

Možete primetiti da je jedino mesto gde se imenice srednjeg roda razlikuju je u nominativu jednine i nominativu i akuzativu množine, koji imaju nastavke – **um** i – **a** za srednji rod. Ove razlike predstavljaju interesantnu situaciju: nastavak – **a** može takođe biti nastavak za jedninu u 1. deklinaciji. Pogledajte sledeću rečenicu:

Portat saxa puella in aqua.

Portare znači *nositi*, **saxum** je *stena*, **puella** znači *devojka*, a **aqua** je *voda*. Ali ako znate definicije, samo ste na polovini puta do razumevanja rečenice. Prethodna latinska rečenica može značiti jednu od sledećih prevoda (ali koju?):

Devojka u vodi nosi stene.

Devojke u vodi nose stene.

Devojka u vodi nosi stenu.

Devojke u vodi nose stenu.

Devojka na stenama nosi vodu.

Devojke na stenama nose vodu.

Devojka na steni nosi vodu.

Devojke na steni nose vodu.

SAVET

Setite se da redosled reči u latinskom ima manju ulogu u određivanju značenja nego u srpskom jeziku. Jedini način da budete sigurni je da znate kojoj deklinaciji svaka imenica pripada, a ovu informaciju možete dobiti proverom latinskog rečnika. Pored definicije i roda, svaka imenica u rečniku daje nominativnu i genitivnu jedninu. Možete prepoznati imenicu 1. deklinacije jer ima nastavak genitiva u jednini – **ae**, a imenica 2. deklinacije ima genitivnu jedninu sa nastavkom – **i**. Rečnički unosi za imenice u prethodnoj latinskoj rečenici izgledaju ovako:

saxum, saxi, n (*stena*)

puella, puellae, f (*devojka*)

aqua, aquae, f (*voda*)

Ove informacije vam pokazuju da je **saxum** reč iz 2. deklinacije, a i **puella** i **aqua** su reči iz 1. deklinacije zbog genitivnih nastavaka u jednini (**saxi**, **puellae**, i **aquae**). Poznavanjem deklinacija reči, možete zaključiti da je tačan prevod rečenice zapravo: *Devojka u vodi nosi stene*.

GRAMATIČKI
REČENO

Neke imenice muškog roda 2. deklinacije imaju nastavak – **ius** za nominativ jednine, a neke imenice srednjeg roda imaju – **ium**. Ove imenice su koristile jedan – **i** za genitiv jednine sve do doba Augusta, koje je počelo u prvom veku pre nove ere. Nakon tog vremena, genitiv jednine za ove imenice postao je – **ii**. Većina rečnika zadržava stariji pravopis koji koristi jedan – **i**, i mi ćemo koristiti taj oblik kroz celu ovu knjigu.

ZAPAMTITE

Uvek možete odrediti deklinaciju i rod imenice proverom u rečniku.

Razgovor na latinskom

Mater (*majka*) i **coquus** (*kuvar*) razgovaraju o pripremama za večeru.

Coquus: **Cibum et aquam ad triclinium portabo.**

Nosiću hranu i vodu u trpezariju.

Mater: **Cultellos et mappas in mensa quoque pone.**

Stavi i noževe i salвете na sto.

Coquus: **Cibus et aqua nunc sunt in triclinio.**

Hrana i voda su sada u trpezariji.

Mater: **Cur non cultelli et mappae sunt in mensa? Erat iussum meum.**

Zašto noževi i salвете nisu na stolu? To je bio moj nalog.

Coquus: **Defessus eram et non memini.**

Bio sam umoran i nisam se setio.

Mater: **Tu es coquus meus, et ego iussa coquo do!**

Ti si moj kuvar, i ja dajem naređenja kuvaru!

Coquus: **Mox ero coquus in Elysio.**

Uskoro ću biti kuvar u Elizijumu.

ANTIČKA
KULTURA

Stari Rimljani nisu verovali da dobri ljudi nakon smrti odlaze u raj, a loši u pakao. Umesto toga, mnogi su verovali da svi odlaze **apud inferos** (*u podzemni svet*). Tamo su, međutim, duše zlih mučene u oblasti zvanoj Tartar (**Tartarus**), dok su dobre duše uživale večnu sreću u Elizijumu (**Elysium**).

REČI KOJE TREBA ZNATI

agricola, agricolae, m	zemljoradnik
amicus, amici, m	prijatelj
aqua, aquae, f	voda
cibus, cibi, m	hrana
puella, puellae, f	devojka
regina, reginae, f	kraljica
saxum, saxi, n	stena
servus, servi, m	rob
terra, terrae, f	zemlja
triclinium, triclini, n	trpezarija

Uvod u glagole

Imenice mogu opisivati osobe, mesta, stvari ili ideje, ali bez glagola rečenica nigde ne vodi. Postoji sličnost između organizacije latinskih imenica i glagola koja pomaže da sve ostane jasno. Na primer, imenice se grupišu u deklinacije, a glagoli u konjugacije. Imenice koriste padežne nastavke da pokažu svoju funkciju u rečenici, a glagoli koriste lične nastavke da pokažu ko vrši radnju. Pogledom na nastavak imenice možete brzo zaključiti da li je reč u jednini ili množini, a istu informaciju, zajedno sa vremenom, možete dobiti iz nastavka glagola. Da parafraziramo pesnika Ovida: "**Ille dies nefastus erit, per quem verba silentur,**" što znači: "Biće to nesrećan dan kada glagoli začute."

Konjugacija glagola

Reč *konjugacija* je izvedena iz latinskog **coniungere**, što znači *spojiti*. Baš kao što deklinacija grupiše imenice koje grade svoje padeže na isti način, tako konjugacija grupiše glagole koji grade svoja vremena na isti način – pomoću određenih nastavaka. U ovom odeljku možete saznati kako da prepoznate kojoj konjugaciji pripada bilo koji pravilni glagol, kao i kako da prepoznate ko vrši radnju i kada.

Rečnički unos za latinski glagol ima četiri osnovna oblika.

ZAPAMTITE

Tipičan glagol može izgledati ovako:

pevati	pevam	pevao sam	otpevan
infinitiv	particip prezenta	prošlo vreme	particip perfekta

amare (voleti)	amo (volim)	amavi (voleo sam)	amatus (bio voljen)
infinitiv	particip prezenta	prošlo vreme	particip perfekta

Regularni latinski glagoli pripadaju jednoj od pet konjugacija. Ključ za prepoznavanje kojoj konjugaciji glagol pripada jeste da se pogleda infinitiv glagola. Tabela 2-7 služi kao brza referenca.

TABELA 2-7 **Oblici infinitiva**

Infinitivni sufiks	Konjugacija	Primer	Prevod
-are	1.	amare	<i>voleti</i>
-ere	2.	tenere	<i>držati</i>
-ere	3.	ponere	<i>staviti</i>
-ire	4.	audire	<i>čuti</i>
-ere	3. – io	capere	<i>uhvatiti</i>

Uočite da 2, 3. i 3. – io konjugacija imaju isti završetak infinitiva, – **ere**. Međutim, postoje i neke razlike:

- » Ako proverite izgovor primera, videćete da 2. konjugacija uključuje dugo – **e**, izgovara se kao “ej”, dok 3. konjugacija koristi kratak – **e**, izgovara se kao “e”.
- » Prvi glavni deo 2. konjugacije završava sa – **eo**.
- » 3. konjugacija se završava suglasnikom koji prethodi – **o**.
- » 3. – io konjugacija ima prvi glavni deo koji se završava na – **io** i infinitiv koji se završava na – **ere**, što je razlikuje i od 3. i od 4. konjugacije.

Kao dodatna pomoć u prepoznavanju koja konjugacija je u pitanju, glagoli 2. konjugacije završavaju sa – **eo** u svom prvom glagolskom delu. Na primer, potpuni zapis za glagol 2. konjugacije mogao bi izgledati ovako:

Teneo, tenere, tenui, tentus: držati

Za glagol 3. konjugacije, izgledao bi ovako:

Pono, ponere, posui, positus: *staviti*

Vrsta hibridne konjugacije, nazvana 3.-io, je ukrštanje 3. i 4. konjugacije. U suštini, ima kratki završetak – **ere** na infinitivu, baš kao i 3. konjugacija, ali ima – **io** na 1. glavnom delu na isti način kao 4. konjugacija. Na primer:

Facio, facere, feci, factus: *napraviti*

Pogledajte Tabelu 2-9 da biste uporedili primer 3.-io glagola sa primerima drugih konjugacija

Kada prepoznate konjugaciju glagola, moći ćete da obradite većinu latinskih glagola. O nekoliko *nepravilnih glagola* – glagola koji se ne uklapaju u bilo koju od regularnih konjugacija – možete pročitati u poglavljima 3 i 5.

Lični nastavci

Prepoznajući određeni glagolski sufiks (nastavak) možete tačno znati ko vrši radnju u rečenici. Zapravo, možete imati celu rečenicu sa samo jednom rečju. Pogledajte:

Canto. (*Pevam.*)

Pošto ovi nastavci pokazuju ko vrši radnju, nazivaju se *lični nastavci*, i za aktivnu formu u većini vremena izgledaju kao što se vidi u Tabeli 2-8. (O aktivnom i pasivnom vremenu možete čitati u 9. poglavlju.)

TABELA 2-8 **Lični nastavci**

Nastavci za jedninu	Značenje	Nastavci za množinu	Značenje
-o(-m)	ja	-mus	mi
-s	ti	-tis	vi
-t	on, ona, ono	-nt	oni

Možete videti da su moguća dva nastavka u prvom licu, – **o** i – **m**. Koji ćete koristiti zavisi od vremena, a više o vremenima možete saznati u sledećem odeljku. Ali kod oba nastavka, jednostavan nastavak identifikuje subjekat glagola. Ova besmislena rečenica ilustruje kako možete prilično jednostavno razumeti latinske glagole:

Cibum **tis et aquam ****nt, sed vinum ****mus.**

Iako simboli u prethodnoj rečenici nisu pravi koreni glagola, i dalje možete prepoznati ko vrši radnju. Na primer, *vi (množina)* radite nešto sa *hranom (cibum)* jer nastavak glagola glasi – **tis**. Oni vrše radnju nad *vodom (aquam)* zbog nastavka – **nt** na glagolu, dok – **mus** označava da *mi* vršimo neku radnju nad *vinom (vinum)*. Sada pogledajte istu osnovnu rečenicu sa pravim glagolima:

Cibum portatis et aquam gustant, sed vinum amamus.

Vi nosite hranu a oni probaju vodu, ali mi volimo vino.

SAVET

GRAMATIČKI
REČENO

Tekstovi napisani na latinskom jeziku koriste glagolske oblike trećeg lica više nego bilo koji drugi oblik, što ima smisla kada se uzme u obzir da književnost često pripoveda priču o nečemu ili nekome drugom, a ne o samom piscu.

Ista pravila slaganja subjekta i glagola važe na srpskom kao i na latinskom jeziku. To jest, subjekat u jednini zahteva glagol u jednini, a subjekat u množini zahteva glagol u množini. Ne biste rekli: “Konji je brz”, već “Konji su brzi.” Ako glagol ima nastavak – **t**, potražite imenicu u nominativu jednine kao subjekat. Ako glagol ima nastavak – **nt**, onda potražite nominativ množine. Naravno, i ako subjekat nije izričito naveden, i dalje znate da – **t** može označavati *on*, *ona* ili *ono*, dok – **nt** označava *oni*.

Glagolska vremena

Latinski glagoli prenose mnogo informacija u samo jednoj reči. Ovi glagoli ne samo da opisuju radnju u rečenici i govore ko tu radnju vrši, već pokazuju i vreme kada se ta radnja dešava – sve to kroz jednostavan sistem nastavaka.

Kada se udubite u latinska glagolska vremena, možete primetiti koliko je latinski precizan u izražavanju vremena. Latinski ima šest osnovnih vremena, a tri od njih možete otkriti u narednim odeljcima. Za preostala tri vremena, pogledajte Poglavlje 4.

Prezent (sadašnje vreme)

Lični nastavci prikazani u Tabeli 2–8 pokazuju kako se prezent gradi za svaku konjugaciju.

Latinski prezent uglavnom ima isto značenje kao i srpski prezent.

Cantas, sed laboro.

Ti pevaš, ali ja radim.

Da biste odredili najbolji prevod latinske rečenice ili izraza u prezentu, potrebno je da koristite i druge kontekstualne naznake iz okolnog teksta.

TABELA 2-9

Prezent – glagolski oblici

1. Konjugacija	Jednina	Množina
	amo	amamus
	amas	amatis
	amat	amant
2. Konjugacija	Jednina	Množina
	tengo	tenemus
	tenes	tenetis
	tenet	tenent
3. Konjugacija	Jednina	Množina
	pono	ponimus
	ponis	ponitis
	ponit	ponunt
4. Konjugacija	Jednina	Množina
	audio	audimus
	audis	auditis
	audit	audiunt
3.-io Konjugacija	Jednina	Množina
	capio	capimus
	capis	capitis
	capit	capiunt

Imperfekat

Imperfekat se odnosi na radnju u prošlosti koja

- a) trajala je određeno vreme,
- b) nikada nije bila završena ili
- c) još uvek je trajala u trenutku kada se desila glavna radnja u rečenici.

Jednostavna rečenica može pomoći da se ovaj koncept lakše razume:

Zvono je zvonilo kada je učitelj prozvao moje ime.

Ova rečenica opisuje dve radnje u prošlosti: zvonjenje zvona i prozivanje imena. Prozivanje imena dogodilo se samo jednom, dok je zvono zvonilo tokom izvesnog vremenskog perioda. U ovoj rečenici nema naznake da je zvono prestalo da zvoniti, i pisac je mogao da čuje zvuk zvona dok se dešavala glavna radnja – učitelj je prozvaio njegovo ime.

Kao i kod prezenta, osnovni lični nastavci iz Tabele 2-9 pomažu u pravljenju imperfekta. Oni se spajaju sa slovima **ba** kako bi formirali ovo lako prepoznatljivo vreme.

Tabela 2-10 prikazuje primere samo iz prve i druge konjugacije.

GRAMATIČKI
REČENO

Imperfekat koristi nastavak – **m** za prvo lice jednine, za razliku od prezenta koji koristi nastavak – **o**. Jednostavan način da zapamtite oblike imperfekta jeste da sebi postavite sledeće pitanje: Kako bleji ovca? Odgovor: **baaaa**. A kako bleji ovca u imperfektu? Odgovor: – **ba!**

Imperfekat možete prevesti na srpski na više načina. Neki od češćih su uz pomoć izraza *beše*, *je bio/bila*, *je običavao/la*, ili *je nastavljao/la da*. Ponekad je prošlo vreme jedini prevod koji zvuči prirodno. Pogledajte sledeće primere kako biste počeli da povezujete sve elemente:

Dicebas et audiebamur, sed nunc dicimus et discedis.

Vi ste govorili, a mi smo slušali, ali sada mi govorimo, a Vi odlazite.

... et vario noctem sermone trahebat infelix Dido longumque bibebat amorem.

(Vergilije, Eneida, Knjiga I, stihovi 748-749)

... i nesrećna Didona je produžavala noć raznovrsnim razgovorom i neprestano pila duge gutljaje ljubavi.

Futur (buduće vreme)

Futur opisuje radnju koja se još nije dogodila, ali će se dogoditi u nekom trenutku u budućnosti.

TABELA 2-10

Imperfekat – glagolski oblici

1. Konjugacija	Jednina	Množina
	amabam	amabamus
	amabas	amabatis
	amabat	amabant
2. Konjugacija	Jednina	Množina
	tenebam	tenebamus
	tenebas	tenebatis
	tenebat	tenebant
3. Konjugacija	Jednina	Množina
	ponebam	ponebamus
	ponebas	ponebatis
	ponebat	ponebant
4. Konjugacija	Jednina	Množina
	audiebam	audiebamus
	audiebas	audiebatis
	audiebat	audiebant
3.-io Konjugacija	Jednina	Množina
	capiebam	capiebamus
	capiebas	capiebatis
	capiebat	capiebant

Kod glagola 1. i 2. konjugacije, futur je sličan imperfektu. Kao i imperfekat, futur koristi lične nastavke prikazane u Tabeli 2-8, ali u kombinaciji sa slovima **b**, **bi** ili **bu**. Tabela 2-11.

Glagoli 3., 3. – io i 4. konjugacije funkcionišu malo drugačije od 1. i 2. konjugacije. Futur kod ovih konjugacija koristi samoglasnike **a** i **e**, kao što je prikazano u Tabeli 2-12.

TABELA 2-11

Futur: 1. i 2. konjugacija

1. Konjugacija	Jednina	Množina
	amabo	amabimus
	amabis	amabitis
	amabit	amabunt
2. Konjugacija	Jednina	Množina
	tenebo	tenebimus
	tenebis	tenebitis
	tenebit	tenebunt

TABELA 2-12

Futur: 3., 3. – io i 4. konjugacija

3. Konjugacija	Jednina	Množina
	ponam	ponemus
	pones	ponetis
	ponet	ponent
4. Konjugacija	Jednina	Množina
	audiam	audiemus
	audies	audietis
	audiet	audient
3.-io Konjugacija	Jednina	Množina
	capiam	capiemus
	capiēs	capietis
	capiet	capiēnt

SAVET

Evo još jedne male rime za učenike latinskog koja vam može pomoći da zapamtite futur:

bo, bi, bu za prvu i drugu, (konjugaciju)

a i e za četvrtu i treću.

ZAPAMTITE

Kada se bavite futurom, svakako je važno da znate kako da prepoznate različite glagolske konjugacije. Imajte na umu da konjugaciju glagola uvek možete odrediti na osnovu njegovog infinitiva – drugog osnovnog oblika glagola.

U ovom poglavlju jedan latinski nastavak pojavljuje se dvaput, ali sa potpuno različitim značenjima. Završetak – **am** može označavati imenicu u akuzativu prve deklinacije ili glagol u prvom licu jednine futura kod glagola treće, četvrte ili treće – *io* konjugacije. Sledeća rečenica ilustruje ovu osobenost:

Puellam audiam.

Čuću devojkę.

Naravno, većinu imenica i glagola lako je razlikovati na osnovu značenja. Kada niste sigurni, proverite u svom latinskom rečniku.

Razgovor na latinskom

Catullus i Fabullus raspravljaju o planovima za večeru. (Obratite pažnju na različita glagolska vremena u dijalogu.)

- Catullus:** **Fabulle, ad cenam apud me advenies?**
Fabule, hoćeš li doći kod mene na večeru?
- Fabullus:** **Apud Horatium cenare in animo habebam.**
Planirao sam da večeram kod Horacija.
- Catullus:** **Sed coqui mei cibum optimum parabunt.**
Ali moji kuvari će pripremiti najbolju hranu.
- Fabullus:** **Adveniam, et vinum feram.**
Doći ću i doneću vino.
- Catullus:** **Bene! Cibum quoque feres?**
Dobro! Hoćeš li doneti i hranu?
- Fabullus:** **Cur? Me invitabas?!**
Zašto? Pa ti si mene pozvao!
- Catullus:** **Sed coqui non parant quod non habeo.**
Ali kuvari ne pripremaju ono što nemam.

REČI KOJE TREBA ZNATI

amo, amare, amavi, amatus	voleti
audio, audire, audivi, auditus	slušati
canto, cantare, cantavi, cantatus	pevati
capio, capere, cepi, captus	uzeti
dico, dicere, dixi, dictus	govoriti, reći
habeo, habere, habui, habitus	imati
invenio, invenire, inveni, inventus	pronaći
oro, orare, oravi, oratus	moliti
paro, parare, paravi, paratus	pripremiti
pono, ponere, posui, positus	staviti
teneo, tenere, tenui, tentus	držati
traho, trahere, traxi, tractus	vući, odvući

Veznici

Veznici povezuju stvari. Reč **coniungere** (*spojiti, povezati*) nema prepoznatljive derivate u srpskom jeziku. Ove male reči su važne, ali jednostavno moraju da se nauče napamet. Neki od veznika koje ćete najverovatnije sresti su:

» et, atque, – que (*i*)

Nastavak – **que** dodaje se drugoj od dve reči koje se povezuju, kao što je prikazano u sledećoj rečenici:

- **Cornelia et Flavia aquam harenamque amat.**

● *Kornelija i Flavija vole vodu i pesak.*

» etiam, quoque (*takođe*)

- ... **multa quoque et bello passus dum conderet urbem** (Vergilije, *Eneida*, Knjiga I, stih 5)

● ... *i mnogo toga je takođe pretrpeo u ratu dok nije mogao da osnuje grad.*

» aut (*ili*)

Kada se pojavljuje dvaput u rečenici, često znači *ili... ili*:

- **Aut viam inveniam aut faciam.**

● *Ili ću naći put ili ću ga stvoriti.*

» **sed, autem, verum** (*ali*)

- **Sed non videmus manticae quod in tergo est.** (Catullus, "Carmina," XXII, stih 21)
- *Ali ne vidimo teret na sopstvenim leđima*

» **tamen** (*ipak, međutim*)

- **Discipuli tamen multa de Romanis discutunt.**
- *Učenici, međutim, uče mnogo o Rimljanima.*

» **nam, enim** (*jer*)

- **Nam illa nimis antiqua praetereo.** (Ciceron, Protiv Katiline, govor I)
- *Jer one stvari koje su suviše stare ostavljam po strani.*

» **ergo, igitur, itaque** (*dakle*)

- **Cogito ergo sum.**
- *Mislim, dakle postojim.*

RAZONODA

Poveži linijama latinske imenice sa odgovarajućim padežom.

1	saxa	svojina, množina
2	regina	indirektni objekat, jednina
3	amicorum	direktni objekat, množina
4	servo	subjekat, jednina

Koju od engleskih reči označenih slovima od *a* do *f* biste upotrebili za prevod svakog od latinskih glagola?

5	audimus	a. on/ona je	d. oni su bili
6	habebant	b. oni jesu	e. vi ste bili
7	parabitis	c. on/ona je bio/bila	f. ti si bio/bila
8	capies		

Pokušajte da otkrijete šta znače sledeće rečenice. (**Napomena:** Sve reči se pojavljuju u nekom obliku u ovom poglavlju.)

- 9 **Agricolae saxa invenient.**
- 10 **Servi et puellae reginam audiebant.**
- 11 **In triclinio cibum paramus.**

Pogledajte dodatak C za odgovore.
